

Groepsuitje Hattem vrijdag 26 september 2025

Een wandeling met routebeschrijving langs verschillende bezienswaardigheden in de stad Hattem aangevuld met kleine omschrijvingen. De lengte is ongeveer 2,6 km (*wandeltijd ±60-70 minuten*). Alle tijd dus om de historische stad te bezoeken, al kunnen we niet alles van Hattem* zien. Hattem is ook rijk aan muurschilderingen, -gedichten en gevelstenen, op blad 7 staan er een aantal.

Rondwandeling door de stad Hattem

De route bestaat uit een linkergedeelte met informatie over historische panden in Hattem. Het rechtergedeelte is de routebeschrijving. Als je aan de wandel bent, kijk dan ook eens naar boven en bekijk de oude gevelstenen. Meer info over de geschiedenis is te vinden op sites van www.stadskernhattem.nl, www.heemkundehattem.nl, voermanstadsmuseumhattem.nl of www.visithattem.nl.

Wat is er onderweg te zien?

A Het Hooge Huis

Een huis dat is gebouwd op een hoog gedeelte van het rivierduin waarop het oude stadje Hattem is gebouwd. Het pand bevindt zich op het terrein deel uitmakend van de voormalige verdedigingswerken.

In het Hooge Huis woonde eind 18e eeuw Willem baron van Haersolte (1718-1791), die burgemeester en dijkgraaf van Hattem was. Van 1890 tot in 1931 woonde Cornelia Martina barones van Heemstra (1847-1931) hier. Zij was gouvernante van Prinses Wilhelmina en later hofdame Koningin Emma. In de zomermaanden kwamen de koninginnen Emma en Wilhelmina vanaf Het Loo hier in Hattem op de thee.

B Verkentoren

Toen Hattem in 1299 stadsrechten kreeg, werd op deze hoek van de stadsmuur een toren met maar liefst 2 meter dikke muren gebouwd. Deze toren is rond 1565 afgebroken en heeft nu een rond rieten puntdakje, waaronder u wat informatie over deze plek kunt lezen.

Uitleg routebeschrijving

De kaartjes hieronder zijn een gedeelte van de grote kaart op blad 8. Op alle kaartjes is de bovenzijde van het kaartje het noorden, soms zal je het kaartje moeten draaien voor de juiste richting, die met wit pijltje is aangegeven. Straatnamen worden iets dikker weergegeven en zijn meestal tijdens de wandeling wel te vinden. **Linksaf** en **rechtsaf** worden ook nog cursief weergegeven. De letters in het kaartje en in de omschrijving verwijzen naar de info links naast de routebeschrijving.

De routebeschrijving

1 Start van wandeling vanaf de dijk voor de ingang van het restaurant

Ga vanaf restaurant de dijk af naar beneden en houd **rechts aan**. Ga langs de parkeerplaats voor bussen naar het fietspad bij het witte huis aan de rechterkant. Volg dit fietspad en steek via zebapad en verkeerslichten de **Nieuweweg** over en ga dan **linksaf**. Volg de Nieuweweg via voetpad naast fietspad tot eerste mogelijkheid om **rechtsaf** te slaan. *Verder punt 2.*

2 Stadsmuur

Volg het voetpad langs heg rechts van je en de stadsmuur linksvoor en richting achterzijde **Het Hooge Huis** A. Ga het 2e pad **linksaf**, dus door de stadsmuur heen en trapje op. Rechts van je de achterzijde van Het Hooge Huis.

Volg dit pad richting **Verkentoren** B. Je staat dan boven op de stadsmuur. Volg vanaf de verkentoren het pad verder langs de stadsmuur links van je. *Verder punt 3.*

* Hattem kent ruim 180 gemeentelijke- en rijksmonumenten! (www.monumenten.nl/plaatsen/hattem)

Ⓢ Drie bronzen koppen

De bronzen koppen van Dr. J.H. Sypkens Smit, Generaal F.A. Hoefer en H.W. Daendels; 3 prominente Hattemers die een rol in de geschiedenis van Hattem hebben gespeeld.

Ⓢ Kooi van Wassenaer op het Tinneplein

De kooi was rond en van ijzer, maar anderen spreken van een vierkante, van zware houten balken opgetrokken kooi, zo hoog dat een man erin kon staan. Met touwen en windassen werd de kooi opgehaald tot bovenin de toren en voor de maaltijden neergelaten. De steen met de ring waaraan het hijstouw kon worden bevestigd is nog te zien in het Voerman Stadsmuseum, evenals een model van het vroegere kasteel Dikke Tinne op de plek van het Tinneplein.

Geschiedenis van Hattem

Het huidige Hattem heeft zijn oorsprong in de achtste eeuw. Het was een veilig toevluchtsoord voor Christelijke Hatten (of Hattuarii) uit het zuidelijke Rijnland (ten zuidwesten van Frankfurt am Main). Na de grote volksverhuizingen (tussen de vierde en zesde eeuw, toen meerdere stammen het Romeinse Rijk binnendrongen) waren de Franken inmiddels christelijk geworden, maar waren de meeste andere stammen nog heidens. In het grensgebied tussen de Franken en de Saksen in het oosten en de Friezen in het noorden waren er diverse gewapende vijandelijkheden. Een stam in het zuidelijke Rijnland, de Chattuariërs (of Hatten), was gedeeltelijk gekerstend. Maar juist die christelijke Chattuariërs werden door het stamverbond van de Saksen naar het westen verdreven.

Veilige vestigingsplaats

Kort voor het jaar 700 komt de Angelsaksische missionaris Willibrord (658-739) naar het gebied van de Friezen om er het Christendom te prediken. In 719 veroverde de Frankische machthebber Karel Martel de Veluwe op de Friese koning Radboud. Kort daarna geeft hij de noordpunt van de Veluwe aan de Chattuariërs, die hun nieuwe woonplaats Hattenheim noemen.

Band met Lorsch en Vaassen

De eerste vermelding van Hattem is in een codex (lijst) van het klooster van Lorsch (in de Duitse deelstaat Hessen) rond het jaar 800. Dat is te verklaren uit het feit dat drie generaties later vermoedelijk rijke Hattenheimers hoeven grond (landgoederen) gaven aan het klooster Lorsch in hun oorspronkelijke stamgebied. Maar ze gaven naast die grond ook de kerk van Vaassen aan die Duitse abdij. Een zekere Meginger en zijn vrouw Irmfried schonken in Hattem twee hoeven en een zekere Brunhold, stichter van de kerk in Vaassen, gaf in 'de villa Hattem' een landgoed, en in 'de villa Vaassen' een kerk én een landgoed. We mogen concluderen dat de eerste christenen in het latere Hattem in Vaassen naar de kerk gingen*.

* Ja, Vaassen is zeer waarschijnlijk hetzelfde Vaassen als het huidige Vaassen op de Veluwe. Waarom dit aannemelijk is:

Geografische nabijheid tot Hattem: Het verhaal vermeldt dat mensen uit het gebied van het latere Hattem naar de kerk in Vaassen gingen. Vaassen ligt hemelsbreed ongeveer 20 km ten noorden van Hattem. Dat is een redelijke afstand voor kerkbezoek in de vroege middeleeuwen, vooral als er nog geen kerk in Hattem was. Historische context: In de vroege middeleeuwen was het gebruikelijk dat landheren of missionarissen kerken stichtten op hun landgoederen. De schenking van een kerk aan een abdij was een manier om invloed en zielenheil te verkrijgen. De genoemde schenking van de kerk van Vaassen aan de abdij van Lorsch past in dit patroon.

3 Boven langs de stadsmuur

Volg het pad en ga via trap door de stadsmuur naar beneden. Het pad blijven volgen langs de stadsmuur tot einde bij T-splitsing. Ga daar **rechtsaf**, weer langs onderkant van de stadsmuur.

Volg het pad naar de straat **Adelaarshoek** en volg deze straat. Verder 4.

4 Adelaarshoek en steegje naar de bronzen koppen

Volg **Adelaarshoek** en lees het gedicht in steegje tussen huisnr. 10a en 8, op de muur van 8. Ga na huisnr. 2 **linksaf** steegje in. Je komt dan op een binnenplaats en wandelt langs drie **bronzen koppen** Ⓢ (rechts). Na de derde 'kop' **rechtsaf** en pad **rechtsaf** volgen. Je wandelt nu rond een pleintje en ziet dan rechts van je de **kooi van Wassenaer** Ⓢ. Volg pad naar het **Tinneplein** en langs huisnr. 12 aan de linkerkant. Volg het Tinneplein bij nr. 8 **rechtsaf**. Verder 5.

5 Hofje achter Tinneplein

Volg het **Tinneplein**. Tegenover huisnr. 3 **linksaf** naar een hofje tussen Tinneplein en Koestraat. Een mooi voorbeeld hoe oud en nieuw in dit hofje samenkomen. Ga aan het einde van pad **rechtsaf**. Aan het einde weer **rechtsaf** en direct 2e straat **rechtsaf** de **Koestraat** in. De 1e afslag is naar parkeergarage. Na Koestraat 8, **linksaf** de **Burchtstraat** en dan vóór bordje nr. 12¹ t/m 12⁴ **linksaf**. Verder 6.

E Watertappunt

Bij dit watertappunt op de 5-sprong kun je gratis drinkwater tappen op straat. Dit kan op ruim 3.200 plekken in Nederland (drinkwaterkaart.nl/waar-kan-ik-gratis-water-tappen). Zo kun je makkelijk tijdens het wandelen je flesje gratis met vers kraanwater vullen. Dat is handig als je onderweg bent, voorkomt plastic afval en is lekker én gezond.

F Anton Pieck Museum

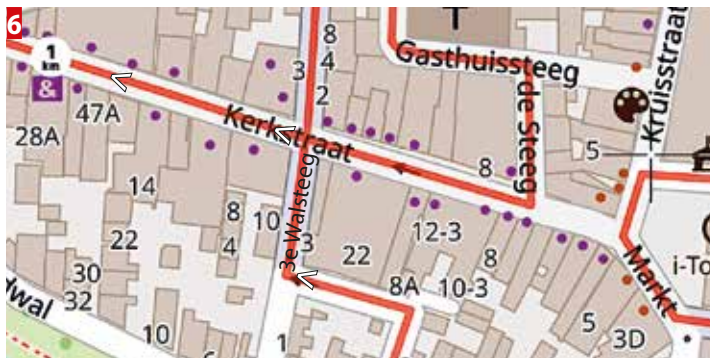
‘Als ik kan tekenen ben ik gelukkig’, dat zijn de woorden van Anton Pieck. Het museum bevindt zich op een unieke locatie in de binnenstad van Hattem en gevestigd tussen de Dijkpoort en molen de Fortuin. In het museum vind je de grootste collectie van deze Nederlandse kunstschilder, tekenaar en graficus. Ook kun je zijn originele werkhoek bewonderen, met een 1500 kilo wegende etspers waar hij zijn eigen etsen op afdrukte. Het Anton Pieck Museum heeft de grootste collectie werken van Anton Pieck. Jaarlijks wordt een keuze gemaakt uit zijn werk met olieverven, illustraties, reistekeningen, grafisch werk en kalenderplaten.

G Molen De Fortuin

De molen heette ooit ‘De Specht’. Totdat een nieuwe eigenaar er eens iets anders van wilde maken: ‘De Fortuin’. Bij het aanbrengen van deze naam werd de letters ‘in’ te snel geschilderd. De pragmatische molenaar schakelde vervolgens over naar de naam ‘Fortuna’. Tijdens een grondige molenrestauratie in 2009 werd het foutje echter keurig hersteld, zodat de molen nu alsnog ‘De Fortuin’ heet.

De wieken van hebben een vlucht van 21 meter. Er wordt nog steeds meel gemalen voor o.a. het bakkerijmuseum. Ook wordt er veevoer gemalen. De meeste tijd *draait de molen voor de prins*, dat wil zeggen de molen draait wel, maar maalt niet. De uitdrukking stamt uit de tachtigjarige oorlog toen men in tijden van beleg de molen liet draaien om de belegeraars de indruk te geven dat er nog graan voldoende was. Ook al draaide men met knorrende magen. In Gelderland wordt de uitdrukking nog steeds gebruikt, omdat de provincie een bescheiden subsidie verstrekt per omwenteling van de wieken. De tellerstanden van de molen worden dan ook nauwkeurig bijgehouden.

6 Naar de Kerkstraat

Einde van de straat **rechtsaf** de 3e Walsteeg in. Op 4-sprong **linksaf**(!) Kerkstraat volgen. Dit is de winkelstraat van Hattem. Kijk ook naar de gevels boven de winkels, sommige zijn nog authentiek. Verder 7.

7 Dorpsweg

Eind van de Kerkstraat op 5-sprong met watertappunt **E** **rechtdoor**, de Dorpsweg. **Even opletten**: wandel via voetpad rechterkant, anders mis je de doorgang naar beneden, halverwege de Dorpsweg! Verder 8.

8 Onderlangs de molen

Ga halverwege de Dorpsweg **rechtsaf**, een nogal stijl kort trapje af met smalle treden, **gebruik de leuning aan de linkerkant**! Na trapje even verderop **rechtsaf** en dan **linksaf**. Pad volgen en bruggetje over. De Molecatense Beek volgen en dan **rechts aanhouden** en omhoog naar de Noordwal. Ga **rechtsaf** de Noordwal op, richting **Anton Pieck Museum F**. Verder 9.

H Voerman Stadsmuseum Hatterm

Het is gevestigd in twee prachtige oude herenhuizen, met collectie schilderijen van Jan Voerman senior, Jan Voerman junior, Jo Koster en vele anderen. Ook historie en archeologie zijn ruim vertegenwoordigd.

I Voormalige Synagoge

De Joodse geloofsgemeenschap van deze synagoge bestond uit personen uit de Joodse gemeenschap van Hatterm, Heerde en Epe. Voor de Tweede Wereldoorlog was de synagoge nog volop in gebruik.

Door verraad en aanmelding zijn zestien Joodse Hattermers naar de vernietigingskampen gedeporteerd en vermoord. Twee Joodse Hattermers zijn tengevolge van de bezetting in Hatterm omgebracht. Slechts enkelen wisten onder te duiken en op die manier te overleven. Het interieur van de synagoge werd tijdens de oorlog beschadigd en de Torarollen gingen verloren.

I Gasthuiskerk

Een overdars ingerichte zaalkerk, gebouwd in 1899. Bij de restauratie van 1999 werden de galerijen tegen de beide topgevels verwijderd. Kansel en verdere inrichting dateren uit 1999. Links van de kerk de bijbehorende pastorie, en het catechisatielokaal uit 1897.

9 De molen aan de Molenbelt

De Noordwal gaat over in de Molenbelt. Vanaf de Noordwal is de molen al te zien, **Molen De Fortuin** G (beschrijving blad 3). We komen weer uit bij de 5-sprong en gaan **linksaf** de **Achterstraat** in met verschillende historische panden. Aan de linkerkant vind je het **Voerman Stadsmuseum** H. Op huisnr. 33 vinden we de **Voormalige Synagoge** I. Verderop **rechtsaf** 2e Walsteeg in. Verder 10.

10 Via Kerkstraat naar de Gasthuissteeg

Op 4-sprong van de 2e Walsteeg met de **Kerkstraat**, **linksaf** en volg deze straat tot bij huisnr. 4a (Bakker Blom). Ga dan **linksaf**, **De Steeg** in en op T-splitsing **linksaf** de **Gasthuissteeg** volgen. Langs de achterzijde van de **Gasthuiskerk** I aan de rechterkant. Op T-splitsing **rechtsaf** **Achterstraat** in. Voorzijde Gasthuiskerk rechts van je. Na nr. 2 op 4-sprong **linksaf**. Verder 11.

K Dijkhofpoort

De stoere Dijkpoort (op kaartje blad 5) is onderdeel van de stadsmuur die om Hatterm is gebouwd toen het stadsrechten verwierf. De Dijkpoort is een 14e-eeuwse stadspoort in de Nederlandse stad Hatterm en is een Rijksmonument. In 1908 werd de poorttoren gerestaureerd, waarbij de architect P.J.H. Cuypers weergang, kap- en hoektorentjes toevoegde. Dit naar voorbeeld van andere stadspoorten. Deze

toevoegingen zijn herkenbaar aan een andere steensoort. Buiten de poort stond voorheen een jongere voorpoort met twee ronde torens. Eén verbindingsmuur staat nog overeind. Hierin bevinden zich kanon- en haakbus-schietgaten. Het geheel was onderdeel van de verdedigingswerken rond de stad Hatterm in het verleden.

Zie je trouwens dat kleine witte huisje rechts? Dat is het **vroedvrouwenhuisje** waar de stadsvroedvrouw woonde. Deze ambtenares werd door de stad betaald om bij arme gezinnen de bevalling in goede banen te leiden.

L Huis De Halve Maan

Op deze foto ziet u een huis met hoge klokgevel, gedateerd in jaartallanten 1724. Let ook eens op de fraaie gevelstenen, die bij verscheidene panden zijn ingemetseld. Bij de Halve Maan bevindt deze steen zich naast de voordeur.

M Stadhuis Hattem

Bij veel stadhuisen in andere steden moeten we 'voormalig' toevoegen. Het stadhuis van Hattem is gelukkig nog steeds als zodanig in functie. In oorsprong 16e eeuw, rechthoekig gebouw op de hoek van de Markt en de Kruisstraat, verbouwd in renaissance-trant in 1619 en volgende jaren. Het hoge zadeldak wordt aan de oostzijde afgesloten door een eenvoudige trapgevel en aan de westzijde door een rijk met natuurstenen sierdelen geornamenteerde topgevel. Bovenaan het gebouw prijkt het Hattemse wapenschild met daaronder een cartouche staat ANNO 1619. De deuroplijsting dateert van een restauratie in 1871. De vensters hebben acht- en zesdelige schuiframen.

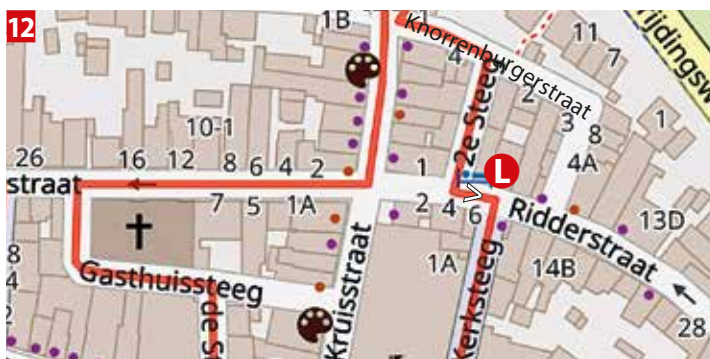
Links het wapen op de gevel van het Stadhuis van Hattem en rechts het beeldhouwwapen van de Andreaskerk. Het wapen van Hattem werd historisch beïnvloed door het wapen van het hertogdom Gelre: een dubbel-staartige gouden leeuw op een blauw veld, vaak met een ster als onderscheidende toevoeging. Toen het wapen officieel werd verleend in 1816, verviel per ongeluk één van de twee leeuwentaarten. Burgemeester Jeronimus Bricheau gaf bij de aanvraag alleen een enkele staart, mogelijk gebaseerd op een versleten zegel dat als voorbeeld diende. Daardoor werd het wapen officieel erkend met slechts één staart. In 1991 werd door Koninklijk Besluit vastgesteld dat het wapen hersteld moest worden naar de historisch correcte dubbel-staartige leeuw. De Hoge Raad van Adel bevestigde en verklaarde dit officieel begin 1992!, naar aanleiding van een besluit van de gemeenteraad. De toen verantwoordelijke burgemeester had simpelweg vergeten dat de leeuw twee staarten moest hebben.

11 Onder de Dijkhofpoort door

We komen nu uit op de Kruissteeg en gaan onder de Dijkpoort door (beschrijving blad 4). Dan 1e straat *rechtsaf* Schipperswal richting Bevrijdingsweg.

Je kijkt dan richting Kanaal en de IJssel. Vòòr de Bevrijdingsweg *rechtsaf* en direct weer *rechtsaf* voetpad volgen richting witte huis aan de rechterkant op de hoek (huisnr 3, vroedvrouwenhuisje, goed is te zien hoe klein het huis is). Linksaf de Knorrenburgerstraat in. Verder 12.

12 Verder naar de Kerksteeg

Na Knorrenburgerstraat 4, *rechtsaf* de 2e Steeg in, einde steeg *linksaf* de Ridderstraat in. Voordat je afslaat kijk even naar de mooie muurschildering op de muur van het Apart Hotel aan de linkerkant op de hoek van de Ridderstraat.

Naast het Apart Hotel staat het pand van De Halve Maan L. Rechts zie je dat het pand wordt geflankeerd door nog een paar hele mooie gevelpandjes. Tegenover De Halve Maan, tussen huisnr. 6 en 8 *rechtsaf* Kerksteeg. Verder 13.

13 Stadhuis en Andreaskerk

Aan het einde van de Kerksteeg staat rechts een gedicht in dialect op de muur! Einde Kerksteeg, op T-splitsing *rechtsaf* Kerkhofstraat. Aan de rechterkant staat het Stadhuis M van Hattem. Tegenover staat ook nog een oude waterpomp. We gaan een rondje rond de Grote of Andreaskerk N (beschrijving blad 6) maken. Eind van de Kerkhofstraat *linksaf* rond de terrassen en *linksaf* de Markt. Dan weer *links* aanhouden Kerkplein volgen. Verder 14.

N Grote of Andreaskerk

Romaanse kerk gebouwd vermoedelijk in de 12e eeuw. Schip en zijbeuken uit eind 14e eeuw. De zijbeuken waren vroeger in kapellen verdeeld, daarna vergrootte men de kerk door aan de noordzijde een Mariakapel en een laag koor te bouwen. Toren onderste gedeelte tufsteen uit de 12e eeuw; in de 15e eeuw verhoogd. Een grote brand in 1429 in de stad,

waarschijnlijk ook de kerk deels verwoest. In 1436 werden de Mariakapel en het lage koor opnieuw ingewijd. Zandstenen doopvont uit de 12e eeuw uit de romaanse kerk. In de toren een in 1455 door Gert Klinge gegoten klok met een diameter van 130 cm. In het begin van de 16e eeuw werd de kerk uitgebreid met de Annakapel aan de zuidzijde en een traptoren naar de gewelven, ook het koor werd vergroot. Preekstoel uit 1635, koorafsluiting en ronde herenbanken uit 1645. De vele schilderijen bleven zichtbaar tot 1678. Bij een grote restauratie in 1895 werden de schilderijen gerestaureerd. Het orgel was gesitueerd aan de westkant van de kerk. Kerk gerestaureerd in jaren '90. Begin juni 1995 vond de heringebruikname plaats.

O Daendelshuis

Het werd eerst bewoond door de schoonouders van Daendels. Zijn vrouw erfde het huis van haar ouders en heeft hier vanaf 1811 gewoond met haar kinderen, de meeste tijd zonder haar man. Herman Willem Daendels (1762-1818) ging alleen naar Indië waar hij een tijdlang samenwoonde met een Bantamse prinses, waarschijnlijk de stammoeder van de Indische tak van het geslacht Daendels (koloniaalerfgoedtevoet.nl/hattem-2). Sinds 2020 is het pand eigendom en hoofdlocatie van het Bakkerijmuseum in Hattem.

P Nederlands Bakkerijmuseum Hattem

Gevestigd in een complex van historische panden is dit volgens het museum het grootste en meest veelzijdige bakkerijmuseum van ons land. Met de 150 jaar oude bakkerij als middelpunt (www.bakkerijmuseum.nl). Onder het pand bevinden zich fraaie oorspronkelijke keldergewelven. Via een in de jaren tachtig van de vorige eeuw aangelegde tunnel, die heel goed de onderaardse middel-

14 Richting Bakkerij Museum

Aan het eind van het Kerkplein, op T-splitsing *rechtsaf* Kerkhofstraat in. Direct na de bocht staat links het mooie **Daendelshuis** **O**. Je kunt het al ruiken, poffertjes, je komt langs het **Nederlands Bakkerijmuseum Hattem** **P**. Verschillende panden links en rechts horen bij museum. Op T-splitsing *rechtsaf* de Ridderstraat in. Verder 15.

15 Bijna voltooid

Aan het eind van de Ridderstraat, *rechtsaf* Bevrijdingsweg, voetpad volgen naar verkeerslichten en *linksaf* via zebrapad oversteken. Via fietspad *recht door* naar De Bleek. Via parkeerterrein terug naar het **Vadesto Outdoor Centrum, Panorama Paviljoen**.

Je bent aan het eind van de rondwandeling. Er is nog gelegenheid om binnen iets te drinken, voordat we weer naar Apeldoorn vertrekken.

Bedankt voor het meewandelen door historisch Hattem; we gaan er vanuit dat je het een leuke wandeling vond!

eeuwse sfeer uitademt, komt men in het zogeheten 'Backhuys', aan de overzijde van de Kerkhofstraat. Het Backhuys is een voormalige stalhouderij. Hier werden de paarden uitgespannen, de koetsen gestald en dronken de koetsiers hun borreltje. Dit gedeelte is in 1985 bij het museum gevoegd. Door de kelder van dit pand loopt de voormalige stadsmuur en het Backhuys zelf is deels gebouwd op de fundamenteën van de Hoenwaardse poort.

